

ГОДИНА III.

ПОЗОР И ШТЕ.

БРОЈ 61.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА НА НЕДЕЉУ НА ПО ТАБАКА. — СТОЈИ ЗА НОВИ САД 40, А НА СТРАНУ 60 НОВ. МЕСЕЧНО. ЗА ОГЛАСИ
НАПЛАЂУЈЕ СЕ ОД ЈЕДНЕ ВРСТЕ 3 НОВ. И 30 ЗА ЖИГ СВАКИ ПУТ.

ШТА ЈЕ У ДРАМИ ИДЕЈА, ШТА ЛИ ЈЕ ТЕНДЕНЦИЈА?

(Наставак.)

Шта је тенденција?

Тенденција је она мисао, која се у извесним историјским приликама, у извесно време, на извесном месту, у извесном делу човештва рађа, и која престаје делати онда, када ове прилике, ова времена и ови делови људства престају. Тенденција је пак пре свега свака дневна идеја, дневно питање садањег доба.

Да наведемо примере, из којих се може видети разлика међу тенденцијом и светском идејом.

Слобода рода људског, као и појединца, слобода као апсолутан појам, слобода у опште, светска је идеја!

Ослобођење Италије од бурбонског и поновског притиска, ослобођење Срба испод турског јарма, дакле слобода као релативан појам, слобода извесног народа, у извесном времену, то је повремена идеја, то је тенденција!

Повремена идеја, тенденција, разликује се дакле од апсолутне или светске идеје. Та разлика је тројака: Тенденција је

1.) Прелазна, јер постаје у извесно време и с њиме престаје; она се даје са свим остварити.

2.) По што тенденција нема од искони темеља у роду људском, већ постаје у људима у извесно време, то у овом времену још нигде у обичном животу, ни делимице није остварена, јер је тек поникла у духу људском, јер се сад тек о њојзи премисља, дакле пређе није могла ни постојати.

3.) Она мора бити такођер чиста и морална, али она није општа, њојственена идеја, о којој нема сумње нити препирке, него је права земаљска, реална, стварна, за време, место и људе привезана идеја, о којој се може препирати и сумњати, да ли је истинита; она дакле нема за свакога апсолутне вредности.

Тенденција или повремена идеја само је у томе слична светској идеји, што мора као и она бити чиста и морална; у свему је иначе другачија од ње. По што тенденција није бесконачна, није апсолутно истинита, није у животу делимице остварена, то се не може њоме никако трагичка нити комичка намера постићи. Песник може дивну трагедију или комедију о слободи написати, доказујући, да се ова идеја у животу не може остварити, али да је ипак од вајкада сваки човек у неколико ужива. Слободу пак своје отаџбине не може обрадити песник никада трагички или комички, јер би у једном случају узбунио, а у другоме оскрнавио гледаоца, постигао би дакле противно од онога, што је цел драматској уметности. С тога видимо, да тенденција сама оставља трагедију и комедију, и хвата места у позоришној игри, која нема тако високу цел, али је ова у толико разноличнија.

По што је светска идеја непрелазна, по што она има у свако доба исто значење, то и драматско дело, у коме она долази, постаје непрелазним. Повремена идеја, тенденција, која повремено, дневно питање узима као полугу драме, ма била како даровито у овој изведена, ипак јој удара жиг прелазности. Она већ при рађању своје носи у себи клицу смрти.

Тенденцијозна драма никад не ће бирати за предмет радње своје просте људске сукобе, које једино позорница ваља да приказује, већ увек политичке и друштвене сукобе; она ће понизити се, те постати катедром, са које ће се свет учити извесним страначким и повременим наукама; она ће постати говорницом, са које ће се војевати за дневне догађаје, за извесне намере, које могу имати у садањости и спољњем животу народа великог и моралног оправдања, али које самрт-

ни ударац задају чистој, племенитој цели уметности, и које сваком увиђавном човеку тако исто огаде као предикаоница, када се са ње заоре политичке беседе. Зна се, да тенденција на позорници влада особито у оно доба, када грађанске, народне и политичке борбе бесне. Тада је позоришна публика клуб, коме глумци дневну науку и политику улевају. Када политичка песма, када еп или роман распростиру тенденцију, то још има смисла; лирско песништво нарочито, које израза даје тренутном и општем расположењу, може то с успехом чинити, као што је већ и чинило. Драма пак служи са свим другој цели, има са свим друге животне услове. Њој је задатак, да чисти опште људске страсти и идеје. Тенденција постижава противно, јер она распаљује страсти и идеје, које су уметничке, и у садашности поничу. У политичким и друштвеним стварима су повесница, журналистика и публицистика једине учитељице људске. Драматски песник не треба да учи гледаоце, како да се развијају и владају као људи. Као што му ово земљиште не може нико одузети, јер је то његова својина: тако треба и драматски песник да поштује туђе земљиште, а не да служи страним целима, да буде ниски распростирач страничких политичких програма и свакидањих новости. Тенденцијозни драматик никада нема појма о узвишености његове уметности, напуштајући, зарад тренутна успеха, сваку племенитију биљку драматске појезије, а грабећи се за зеље тенденцијозног песништва, које тако бујно расте на политичким пољанама. Он је међу песницима то, што су преживачи међу животинама. Било је примера, да су писане тенденцијозне драме час за једну владу и народ, а час противу њих, како је кад политички интерес доносио. Било је драма, које су за предмет, за тенденцију, узеле акције друштва, што је по јужном мору пловило. Било их је ваздан, које су политичку варалицу Наполеона III. као јунака на позорницу износиле. Сваку телеграфску новост употреби тенденцијозни песник, те је изнесе у „куплету“ пред публику, и тиме обечашћује не само позориште, него историју свога времена, јер ова никад није тако маловажна, да своју пресуду слуша од таквих брзоплетих брбљаваца! Би ће увек писаца, који ће писати тенденцијозне драме; би ће позорница, које ће те

драме приказивати, али се тиме плује у лице правој драматској уметности. Тенденцију као полугу драме употребљавати, нема баш ни каква уметничка смисла!

Ма да се светска и повремена идеја или тенденција једна од друге разликују, ипак има моментата, који се у обема потпуно подударују. Како је онда?

Треба ли тенденцију одбацити, када се подудара са светском идејом? Треба ли при представљању светске идеје сваку тенденцију избегавати?

Напред ваља приметити, да је светска идеја као нешто вечито, узвишено, вазда ваљано и истинито, увек већа, уметнички оправданија, а повремена идеја или тенденција, да је као нешто прелазно, у релативном смислу истинито, мања, да није дакле уметничка. Доказано је, да оно, што је веће и истинитије, увек превазилази оно, што је прелазно, што је у релативном смислу, у неко време истинито, и да га тако исто као целина део свој обухвата и у себи садржава. Где дакле светска идеја заиста у драми у пуној светлости одсјајкује, би ће ова уметнички лепа, ако се и тенденција у њој примети, она ће шта више у толико силнијега утиска имати!

Догађа се често да из прелазне, повремене идеје поникне свест и познавање светске идеје, а често се деси, да светска идеја, када се укаже, повремену идеју, тенденцију, у себи скрива, по њој знака даде. У обема је светска идеја чинилац, који производи утисак.

Богословске борбе, верозаконске и догматске распре пређашњег столећа породиле су у Лесингу живу жељу, да толеранцију, трпљивост, и једнакост свију верозаконских пред богом, у драматској радњи на видне изнесе. У тој намери написа он свога „Натана“. Ову драму дочека тадањи свет с одушевљењем, јер је верозаконски раздор достигао био свој вршак. Натан беше за своје доба тенденцијозан комад наперен противу пастора Геца, противу Велнера и других им, који брањашу верозаконску затуцаност и нетрпљивост. Али је само изгледало, да је Натан тенденцијозно дело, јер толеранција, трпљивост је светска идеја и докле ће је бити, докле сви људи не узимају један верозакон. Натан ће у Немачкој у толико више поштован бити, што га потоњи свет не мери оним полемичким мерилем, којим су

га сувременаци мерили. Није ондашња тенденција „Натана“ бесмртним учинила, него вечита идеја трпљивости, која ваља да све људе одушевљује. Само се по себи разуме, да је тадашња тенденција ову вечиту идеју у толико више поткрепљавала, што је у њој лежала.

Песника лако занесу идеје његовог времена, те обгрли вечиту, светску идеју, доказујући њену

непрелазност и величанственост. Песника као самртног човека могу у опште светске, прелазне прилике светском идејом задахнути. Он не ће ову своју светску идеју напустити за то, што се она подудара са тренутном, повременом идејом, тенденцијом његовог времена. На против ће му то на руку ићи, јер ће у толико лакше до ефекта, успеха доћи.

(Свршиће се.)

Д И С Т И Њ А

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(Звонар богородичине цркве) приказан је у четвртак 26. децембра први пут. О самом комаду и о представи донећемо критику у првом броју овога листа што долази, а за сада само толико, да се ова романтична драма јако допала публици, и да је цела представа и у главном и појединце испала веома добро и складно на потпуно, очигледно, задовољство наше позоришне публике, која је више пута своје задовољство бурним талшањем изјављивала и позориште напунила као ни једанпут до сада за целе ове позоришне сезоне. — о —

П О З О Р И Ш Т Е.

* (Немци о нашим народним позориштима.) Аусбуршке „Allgemeine Zeitung“ пишу у свом 360. броју о нашим народним позориштима ово: „Са сразмерно брзим развојем српске књижевности као да се и српско позориште развија у истини скромним, али ипак повољним правцем. Срби имају за сада — осим неколико мањих позоришних дружина — два позоришта, која потребама, у колико то допуштају прилике, довољно одговарају, не узимајући при оцењивању ванредно, него са свим обично мерило. Једном је позоришту седиште у Новоме Саду, а другом у Београду. Новосадско позориште издржава сам народ. Тога ради основана је фондација, који се умножава годишњим прилозима, што долазе од приватних људи, општина, задруга и друштава, или из посртних оставина. Из ових приплота издржава се новосадско позориште. У изражавањем српским круговима давно се увидило, да је позориште средство да се изражава народ и тако се све чини — то морамо констатовати — да позориште врши тај свој задатак у српском народу.

Има само једна немилост околноста, а та је, да садашња угарска влада чини свакојаке незгоде развоју српског позоришта. Али има изгледа, да ће се и ова неприлика скоро уклонити. Београдско позориште издржава држава, и народ га воли тако, како се никад није очекивало. Владариста, која у опште није донела Србији користи, није ни у овој ствари своје задатку дорасла, наносећи многу штету млађаном позоришту. Погрешне мере и на-

именовање неспособних интенданата учинише, те београдско позориште на скоро узне правца, који му не биде донео добрих последица. Једва су после уклоњене главне препреке, које су стојале на путу доброг развоју позоришта, те има наде, да ће српско позориште у Београду потпуно одговорити захтевима таког уметничког завода. Глумачких дарова има међу Србима доста. Београдско позориште је не давно имало снага, које би на част служиле већим и развијенијим народима. У последње време има Срба и на страним позориштима. Треба нам само споменути Јоцу Савића, дворског глумца у Вајмару и Ирму Јеленскову, члана дворског позоришта у Бечу. Јеленска је била до скоро на београдском позоришту, где је извршно представљала. Приликом њеног глумљења у Бечу, прошлога лета, изражавала се бечка критика тако повољно о њој, да је управа дворског позоришта без оклевања задобила овај необични дар за дворско позориште. Ово је довољан доказ, да Срби имају дара за ову струку. Српско позориште има дакле лепе будућности, ако само узима увек добру управу, као што је већ сада нарочито има новосадско позориште, којим управља српски писац Антоније Харић. У интересу српског народа и његовог развоја желимо им, да се ова наша нада испуни.“

С И Т Н И Ц Е.

* (Воде има и нема у млеку.) Нека мајуркиња продавала је на новосадском тргу сваки дан млека, у коме је увек било до половине воде. Дође нека жена да купи млека, одмах примети да има воде у млеку, па ће јој рећи: „А што си ти усула толику воду у млеко?“ — Млекарница се почне заклињати: „Ако сам усула једне капи воде у ово млеко, да Бог да ми отпале обе руке.“ Кад жена то зачу, поверова млекарници и купи млеко од ње, али кад га донесе дома, опази, да је преварена. — Сад ми кажите, да ли се млекарница криво закљела или не? — Криво, а да како, куку и леле њезиној души: — Није криво, него право, јер је она сипала млеко на воду, а не воду на млеко.

Издаје управа српског народног позоришта

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

18. ПРЕДСТАВА.

У ПРЕДПЛАТИ 13.

У НОВОМЕ САДУ У НЕДЕЉУ 29. ДЕЦЕМБРА 1874.

П А Р И С К А С И Р О Т И Њ А.

Драма у 6 раздела, с француског превода М. И. Стојановић.

О С О Б Е:

Петар Берније	Лукић.
Анрија Берније, син му	Марковић.
Плантроз	Сајевић.
Вилбрун	Вујић.
Фабије Рокфел	Недељковић.
Жуберт	Зорић.
Биго	Божовић.
Јосиф	Добриновић.
Полицајни чиновник	Бунић.
Бернијерева	Ј. Маринковићка.
Антоанета, кћи јој	Л. Хаџићева.
Регина Биговљева	Ј. Поповићева.
Клодета	Љ. Зорићева.
Алида Вилбрунова	М. Станишићева.

Народ, путници, путнице, носачи и сватови. — Прва се радња збива 1840 године у Бордоу, а остале у Паризу 1855.

Г. М. СТАНИШИЋЕВА излази овом приликом као почетница први пут на позорницу.

Поједини бројеви овога листа продају се обдан по 5 н. а вр. у српској народној задружној штампарији, у позорничној писарници и у вече на каси.

Улазнице се продају у писарници позоришној (стану матичином) од 9—12 пре подне и од 3—5 сахата по ле подне, а после на каси.

Поштовани претплатници умољавају се, да би извели исплатити први део своје претплате или у трговини браће Поповића или у вече на каси.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 10 САХАТА.